

יָנוּס (Janus)

גופינו ונפשנו אינם שניים ואינם אחד... גופינו ונפשנו הם שניים ואחד, גם יחד... כל אחד מאיתנו הוא תלוי ובלתי תלוי גם יחד.

ס. סוזוקי*

מרבית העבודות המוצגות בתערוכה זו מכונות על-ידי מאיה כהן לוי views. כאן משמש מונח זה בכפל משמעותו: מחד גיסא, כנוף חיצון הנגלה לעין (כמה מהעבודות בנויות בקומפוזיציה המזכירה הפשטה של נוף פנורמי), ומאידך גיסא, כנוף נפשי העולה מתוך חזיון פנימי: בגישה של כהן לוי, שני מראות, או אופני ראייה, אלו אינם מצויים בסתירה חדה התובעת את איתווייה, אלא לכל היותר הם נתונים בדיאלקטיקה עדינה המאפשרת קיום לכל אחד מהשניים ובו בעת אף יוצרת ביניהם מעבר חמקמק ורפלקטיבי – מעבר המאפשר את חזויות המראה הממשי כזה הבדיוני, ולהיפך. בלשון אחר, מאיה כהן לוי כאלו פונה אל הרגעים בהם התבוננות מרוכזת בנוף החצון נספגת פנימה והופכת לתמונה הפנוטית ומדטטיבית, ולחילופין רגעים בהם תמונת עולם פנימית מוקרנת על התודעה כולה ומקבלת תוקף ממשי ומציאותי. אזי האופן הסובייקטיבי להכרת העולם נתפס כעולם האובייקטיבי, וזאת למרות שאין לו כל קבעון ונבדלות טכועים (אימננטים), שהרי טבעו של כל חזיון פנימי להעלים ולהשתנות בבדיון אחר.

ההתייחסות ליחיד כאל מציאות שהיא גם שרירה ואופינית (סמפטומטית) וגם שיוכית והקשרית – מגולמת ביחס שבין הצורה המובנית ובין החלל הפתוח יותר: ברגע אחד של התבוננות נדמה כי יחידות צבע גדולות מובנות ושליטות ממוקמות מלפניו ונכחו של חלל אחורי המשמש להן כרקע, כשוליים. אולם כמבט נוסף מסתבר כי אמתן צורות עצומות ומרכזיות גם מורכבות מיחידות משנה הבוקעות ונסוגות מתוכן קדימה ואחורה – מתוכו ולעומקו של עומק ציורי מדומין – וגם מטה ומעלה – לרוחבו ולאורכו של חלל ציורי דו-מימדי. בכך מתפרקת קליטתה של "צורה האם" כיחידה אחדותית (אינטגרטיבית) והיא משויכת למכלול התנועה של החלל הציורי, או לכל היותר כשער אל תנועה זו. בעבודות אחרות מופיעה צורת צבע ממושטת הפרוסה כמשטח אחיד יותר, שאינו מורכב מיחידות משנה. אך גם אז מתערערת מידת הדומיננטיות של צורה זו, על-ידי מערך הצורות הנוצר מתוך ה"הפרש" שבין סך כל חלל העבודה ובין החלל של הצורה המרכזית – וזאת למרות שברור כי אותו מערך של צורות מותנה בקיומה של הצורה הכמורמכזית. גבולותיהם הצבעוניים של צורה זו ודומותיה מלווים לעיתים מתוך מרחקמה בקווי צבע שחורים, נוקשים ומרוככים כאחת. עקיבה זו כמו מקנה לגבולות הצורה תפקיד לא של קבוע ותחום, אלא של סמון פוטנציאל הניעה והרטט של יחידה זו בחלל. הצורות והקווים הם גם חלק משכבות גרגריות או צמיגות שכמו נדחסות ומהודקות פנימה לתוך הרובד החומרי של כלל חלל הציור שגם נדמה למעין תבליט, יחידה בסביבה ארכיטקטונית.

שכבות הצבע הברשניות עשויות מרקמות צבעוניות שפעמים מכסות את אלו שתחתן, ופעמים חושפות אותן, במעט או הרבה. יש ונדמה כי שכבות צבע אחדות מבצבצות תחת הנחות צבע דמויות סיבים המצויות מעליהן, אולם בו בעת גם נדמה כי אותן שכבות תחתיות פורקות "שלוחות" צבעוניות – נטיפים, גבישים, טפות וזרדים של צבע – על גבי אלו שנדמו רגע קודם כמצויות מעליהן. כך נמנעת ההבנה של יחסי-הגומלין הצבעוניים רק כנוסח מחודש של מערכות כרומטיות המוכרות מראש, והמפגש הצבעוני מתקבל כתרכובת צבעונית חדשה, כצבעוניות שהיא חומריות מסוימת (ספציפית), וחד פעמית. כיוון שכך, הרי גם כאשר רקמה צבעונית אחת מכסה לחלוטין את זו שתחתיה – גם אז צריך עצם המגע בין השתיים להשפיע

על נוכחותה הפיסיקלית – על האנרגיה וה"טמפרטורה" – של הצבעוניות הגלויה לעין. שכבות הצבע כמו שמקרינות מתוכן אור, שגם כאלו זוהר תחתן – זה אינו זוהר הנוטה לבטל את חומר הצבע ולהפכו לשדה של אור טהור (כמו אצל רותקו, למשל), אלא קרינה הממחישה ומממשת את האור כצבע עצמו – מממשת וממחישה את הצבע כמטען של אנרגיה. בגישה של מאיה כהן לוי כל מטען אנרגיה יכול להתממש באופן חד פעמי באמצעות מפגש צבעוני מסוים (ספציפי) המתרחש בחלל ציורי מסוים והנובע מפעולה ציורית מסוימת. כל תופעה צבעונית הנוולת בכל ארוע ציורי הנה הוצאה אל הפועל של אחת מאפשרויותיה האינסופיות של המציאות הצבעונית שיש לה קיום חומרי ואידאי כאחת: קיום של "מונאדה" במונחיו של לייבניץ (יוער כי המונח מציאות צבעונית משמש כאן, מחד גיסא ביחס לכלל הצבעים האפשריים, ומאידך גיסא כהוויה, כקיום כוללני ומושגי של כל אפיון צבעוני מוכר: "ירוק", "אדום" וכו').

המפגשים הצבעוניים, החומריים והצורניים בעבודותיה של כהן לוי מתפרטים ליחסי גומלין בין יחידות מוצרות מנוריות – למשל מגע רגעי בין רצודי צבע חמקניים, וויברציה צבעונית השורטת מריחת מכחול רציפה – ואלו מתכנסים להקשרים כוללניים יותר. אותה מערכת המתחברת ומתפרקת להקשרים "מיקרוקוסמיים" ומאקרוקוסמיים" גם מתארגנת על פי הגבולות הקונקרטיים של כד הציור, וכך הופכת כל עבודה לטריטוריה, למקום. נוכחותן הסביבתית של העבודות מתגברת על-ידי גודל הממדים של מרביתן, והתמלאותן בעקבות של פעולה ציורית פיסית – לא תנועה מדודה הבאה משורש כף היד והמגיבה במתינות ובתוכו של חלל ציורי אשלייתי לארועים בעולם החוץ-ציורי – אלא פעולה פיסית של כל הזרוע, ופעמים אף הגוף כולו הנעים בזירה ציורית קונקרטית. בדרך פעולתה זו קרבה מאיה כהן לוי לציירי הפעולה האמריקאים (ה Action painters) ובמיוחד לעבודותיו של ג'קסון פולוק משנת 1943 לערך – עבודות כ"שומרי הסוד", "הזאבה", "פסיפיה" או "רקדן הלילה" – המשלכות בתוכן דמויים בעלי הקשר מיתי. גם בעבודותיה של כהן לוי משוכצות צורות הנובעות מדמויים וטכסים אגדתיים ומתיים: דמויות השדים שבשערי המקדשים הבוודיסטים, פרה (בריה קמאית במתולוגיה הטיבטית או הגרמנית), התייחסות לאיור החזור על עצמו "בנסיך הקטן" בדימוי לכדור הארץ או רקוד הקטאקלי (רקוד ה"אלה השחורה") ההודי. כמו אצל ציירי הפעולה, ציירי אסכולת ניו-יורק, כך גם אצל מאיה כהן לוי, הדמויים המתיים שאולים מהקשרים תרבותיים שונים. היא פונה לאותם דמויים פחות מתוך דבקות בסמליות ובתכנים המיוחסים להם בתרבויות בהן נוצרו, ויותר כאל צורות המעלות באורח סוגסטיבי – כאלו מעלות באוב – תחושות של קסם מסתורין ומאגיה. תחושות אלו והדמויים, ה"מדיומים", שמעוררים אותן משמשים כשער לזרימה ציורית פתוחה ודינאמית, שבמהלכה היא יונקת מאינטואיציה משוחררת, וגם מבטאת את האינטואיציה הזו – התהליך הציורי בעבודותיו של ג'קסון פולוק משנות הארבעים מפרק את הדמויים המיתיים לסחרחרות של מקצבים אנרגטיים ופורקי עול. בעבודותיה של מאיה כהן לוי, לעומת זאת, הנחות המכחול החופשיות מתקיימות ביחס להצרנה מיבנית המעלה אפשרות של סדר פתוח – סדר הניתן לפריקה, אחר כך לארגון מחודש וחזור חלילה. הקומפוזיציות המובנות ופתוחות כאחת, כמו מפרות באנרגיה מחודשת את הדמוי והמתוס ששמשו כנקודת מוצא – כמו בונות, ואף מפרקות מקדש "ארעי" המצויי למאחורי השערים מהם החלה דרכן.

שרית שפירא, ינואר '88

* Suzuki Shunryu, Zen Mind Beginner's Mind 1970, New-York & Tokyo, pp. 25.